

مساجد قدیمی آذربایجان شرقی روایتگر تاریخ و اعتقادات عمیق شیعی منطقه

آذربایجان شرقی آثار تاریخی و باستانی فراوانی را در دامن خود دارد که حاکی از اهمیت این منطقه به عنوان یک منطقه تاثیرگذار در طول تاریخ ایران است و مساجد به عنوان یکی از شاخص های فرهنگی و دینی همواره مورد توجه بوده است.

آذربایجان شرقی آثار تاریخی و باستانی فراوانی را در دامن خود دارد که حاکی از اهمیت این منطقه به عنوان یک منطقه تاثیرگذار، د، طما، تاریخ ادات، است ه مساجد به عنوان، یک، از شاخص، هاء، فرهنگ، ه دین، همواره مورد توجه بوده است.

به گزارش ایرنا، مساجد قدیمی و زیبای تبریز نمودی از عینیت یافتن این شهر کهن به عنوان نخستین پایتخت جهان تشیع و استقرار پایگاه تشیع در ایران بوده که یکی از بهترین نمونه های جاذبه گردشگری دینی و مذهبی کشور است.

مساجد کهن و تاریخی آذربایجان شرقی از جمله کبود یا فیروزه اسلام، جامع، استاد شاگرد تبریز، علیشاه تبریز (ارگ) و مسجد جامع مرند نمود گردشگری دینی و مذهبی و معماری اسلامی در ایران است.

مسجد در تاریخ کهن مسلمانان قبله گاه و خلوتگه گلشن راز عاشقان و مریدان حضرت حق بوده و همواره نوای نماز و ندای دعای مومنان در دل شب و عمق سحر تا افلاک بلند بوده است.

تنوع و کثرت مساجد تاریخی از گذشته های دور در تبریز، نشانه شکوه و عظمت و روح اسلام گرایی مردم خطه آذربایجان است.

نگاهی گذرا به تاریخچه مساجد آذربایجان حاکی از هویت و جایگاه بلند این خطه از سرزمین اسلامی در ترویج اسلام و مذهب و فرهنگ شیعه در ایران است.

مسجد کبود تبریز (گۆی مچید)

مسجد کبود یا فیروزه اسلام در مرکز شهر کهن تبریز، نمونه بارزی از فرهنگ و هویت تاریخی و اسلامی این شهر است.

تاریخ ساخت این مسجد که در زبان محلی به آن 'گۆی مچید' گفته می شود به قرن نهم هجری می رسد.

این مسجد در منطقه تاریخی و قدیمی تبریز واقع شده و به دلیل وجود گنبد زیبای فیروزه ای و کاشی کاری های معرق و لاجوردی به مسجد فیروزه اسلام شهرت دارد.

ساختمان این مسجد بنا بر کتیبه سر درب آن به سال 870 هجری قمری مربوط می شود که در آن سال توسط همسر سلطان جهانشاه مقتدرترین حکمران سلسله قره قویونلوها که فردی شاعر و زیباپسند بوده، بنا شده است.

آرامگاه جهانشاه و نزدیکان وی در انتهای شبستان کوچک در داخل سرداب این مسجد قرار گرفته است.

در کاشیکاری آن رنگ لاجوردی و بیشتر آن نیز از قطعات شش ضلعی استفاده شده و تمام سطح سقف آن هم زرنگار (نقاشی با آب طلا) است.

کف شبستان های این مسجد باشکوه به احتمال قوی مرمرین بوده است. بنای اصلی ساختمان مسجد، دارای صحن وسیعی است که در آن آثاری از مجموعه ای از بناهای مدرسه، حمام، خانقاه و کتابخانه ساخته شده است.

گنبد های این مسجد یک بار در سال 1193 هجری قمری به دلیل زلزله فرو ریخت و خراب شد.

براساس گزارش های محلی مرمت و بازسازی این مسجد به منظور حفاظت بخش های باقیمانده شامل طاق ها و پایه ها در سال 1318 شمسی آغاز شد، بیشترین مرمت مسجد کبود در سال 1343 شمسی انجام شده و دوباره سازی گنبد های رفیع آن نیز از سال 1354 شمسی از سوی دفتر فنی حفاظت آثار باستانی و به همت زنده یاد استاد معماران هنرمند برجسته آذربایجانی به پایان رسید.

مسجد کبود در سال 1310 شمسی در فهرست آثار ملی ثبت شده است، در مجاورت این اثر باستانی تبریز، پارک کوچک و زیبایی به نام شاعر نامی خاقانی بنا شده که مقبره وی در مقبره الشعراي تبریز واقع است.

همچنین مجموعه مسجد کبود تبریز را موزه تاریخی آذربایجان تکمیل می کند.

* مسجد جامع تبریز *

این مسجد که در کتاب های تاریخی از آن به عنوان جامع کبیر نام برده شده در همه ادوار تاریخی همواره مسجد جامع شهر بوده و بازار قدیمی و سنتی تبریز به عنوان بزرگترین بازار مسقف جهان بر گرداگرد آن شکل گرفته است.

قدیمی ترین بخش آن شبستان وسیعی است که در آن طاق ها و گنبدهایی بر فراز ستون های هشت گوش آجری که زینت بخش آن گچبری های ظریف و هنرمندانه دوره روادیان (مقارن سلجوقیان) بوده، بنا شده است.

مسجد جامع در دوره ایلخان مغول مورد توجه و تعمیر بوده و الحاقاتی به آن افزوده شده و محراب رفیع گچبری باقیمانده، یادگار آن دوره است.

در دوره حکومت آق قویونلویان در آذربایجان گنبدی رفیع مزین به انواع کاشیکاری معرق به وسیله سلجوق شاه بیگم زن اوزون حسن در بخش شمالی آن احداث شده که هنوز هم پایه ها و گوشه هایی از کاشیکاری های آن باقیمانده است.

در زلزله مهیب سال 1193 هجری قمری که تمام عمارت های تبریز را در هم کوبید، این مسجد نیز از خرابی ها بی نصیب نماند.

مسجد فعلی با پایه های متین و پوشش طاق و چشمه بعد از زلزله (اوایل حکومت قاجاریه) و توسط حسینقلی خان دنبلی حاکم وقت بنا شده که از آثار خوب قاجاریه است.

* مسجد استاد و شاگرد تبریز *

این مسجد از طرف امیرحسن چوپان ملقب به علاء الدین ساخته شده است و چون تحریر کتیبه ها و مندرجات دیوارهای داخل و خارج مسجد به خط عبدالله سیرفی و یکی از شاگردان زبر دست وی صورت گرفته لذا عوام، آن مسجد را استاد و شاگرد نامیدند.

* مسجد اسماعیل خاله اوغلی (پسرخاله) *

این مسجد در سمت چپ یا جانب جنوبی دالان مدرسه طالبیه بین مدرسه دینی جعفریه و مسجد جامع بزرگ تبریز واقع شده است.

این مسجد 10 ستون سنگی زیبا و هجده گنبد ضربی آجری دارد که آن را مسجد ملا محمد حسن پیش نماز می گفتند.

* مسجد امام جمعه *

این مسجد در جنب شرقی بازار مسجد جامع در نزدیکی مدرسه طالبیه واقع شده است.

بیست ستون سنگی با سر ستون مقرنس و سی گنبد ضربی آجری دارد. ستون ها در چهار ردیف قرار گرفته اند و روی همه آنها رنگ سبز زده شده و به دلیل این مسجد به مسجد سبز نیز مشهور بوده و بازرگانی دیندار به نام حاج علی به تاریخ 1255 هجری قمری آنرا عمارت کرده است.

* مسجد حاج صفر علی *

این مسجد در ضلع شمالی حیاط مدرسه حاج صفرعلی واقع شده و مسجدی با عظمت و زیبا با گنبدی بلند و مناره ای منقش به کاشی های آبی رنگ است.

در ضلع شرقی و غربی مسجد دو تالار دیگر وجود دارد که هر یک به جای خود مسجد جداگانه ای به شمار می رود.

میان مسجد حاج صفرعلی و دو مسجد جانبی، پنجره هایی چوبی نهاده اند که موقع باز شدن آنها هر سه مسجد به هم متصل می شوند و به صورت مسجد واحدی در می آیند.

بانی مسجد بازرگان معاصر نایب السلطنه حاج صفرعلی خویی است.

* مسجد حجت الاسلام *

این مسجد در جنوب صحن مدرسه طالبیه و جانب غربی مسجد جامع واقع شده و پنجاه و چهار گنبد آجری آن بر روی چهل ستون سنگی کبود قایم است.

همه ستون ها منشوری و دارای قاعده 10 ضلعی و سر ستون مقرنس یکنواخت هستند به جز یک ستون بزرگ واقع در جلو محراب که حجاری تزئینی مارپیچی و سر ستون مقرنس پرکاری دارد و از شاهکارهای هنر حجاری به شمار می رود.

* مسجد علیشاه تبریز *

بنای ارک تبریز باقیمانده مسجدی بوده که در قرن ششم هجری توسط تاج الدین علیشاه تبریزی وزیر الجایتو (غازان خان، ایلخان مغول) ساخته شده و در زمان خود بزرگترین بنای اسلامی دنیا بوده است.

قسمت جنوبی این مسجد دارای طاقی بزرگ بوده که گویا به علت تعجیل در بنیان آن فرو ریخته است.

عرض این بنا 30 متر و ارتفاع آن 26 متر است. عرض دیوارها 10 متر و داخل آنها مرکب از دو دیوار عریض بوده که توسط طاق هایی به هم اتصال یافته است.

حمدالله مستوفی در توصیف این مسجد طاقی بر بالای آن ندیده و این بنا در دوران قاجاریه مبدل به انبار غلات و مخزن مهمات شده و حصار دور آن کشیده شده و نام ارک یافته است.

ارک در دوران مشروطیت به دست مشروطه خواهان افتاد و در نتیجه باعث تقویت موضع آنان شد، این بنا در سال های قبل از انقلاب تبدیل به باغ ملی یا گردشگاه عمومی شده و هم اکنون نیز از محوطه این اثر باستانی به عنوان مصلی استفاده می شود.

* مسجد حسن پادشاه *

این مسجد توسط اوزون حسن یا فرزندش یعقوب ساخته شده و اکنون به صورت ویرانه متروکی درآمده است. چند ستون سنگی و پاره ای سنگ نوشته های شکسته و در هم ریخته تنها باقیمانده از آن مسجد است.

* مسجد شاهزاده *

این مسجد به مسجد شهدا معروف شده و در زمان عباس میرزا ولیعهد ساخت آن آغاز و در زمان مهدیقلی میرزا برادر محمد شاه تکمیل شده است.

* مسجد مقبره *

این مسجد 9 ستون سنگی خوش تراش داشته گنبدهایش بلند و ضربی بوده و در زلزله 1193 تبریز سقف آن فرو ریخت و بعدها ساخته شد.

بازسازی مسجد مقبره توسط مرحوم میرزا مهدی قاضی طباطبایی انجام شده و چون مقبره خودش در آن قرار گرفته، به نام مسجد مقبره خوانده شده است.

مقبره آیت الله شهید محمد علی قاضی طباطبایی اولین امام جمعه تبریز نیز در این مسجد قرار دارد.

* مسجد ظهیریه *

این مسجد در جانب غربی بقعه سید حمزه واقع شده و مسجدی بدون ستون و در ابعاد بیست در هشت متر دارای گنبدی بزرگ است.

تزئینات و نوشته های سقف مسجد تذهیب بوده و بانی مسجد ظهیریه ، ظهیرالدین پسر صدرالدین وزیر آذربایجان بوده که بقعه و مدرسه سید حمزه را تعمیر و این مسجد را در سال 1087 هجری قمری ساخته است.

این مسجد وقف نامه ای مفصل داشته و آخرین بار در 1297 هجری در زمان ناصرالدین شاه دوباره سازی شد.

مساجد دیگری در استان وجود دارد که از سابقه تاریخی بالایی برخوردار است که مسجد 'اسنق' هریس مربوط به قرن هشتم هجری قمری از جمله این مساجد است .